

Explaining the Attractions and Justifying Capacities of Tourism's Position in the Urban Development Planning Studies System in the Contemporary Period (Case Study: Tabriz Metropolis)

Roya. Sardari¹ , Ebrahim. Taghavi^{2*} , Bakhtiyar. Ezzatpanah²

¹ Ph.D. Student of Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran

² Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran

* Corresponding author email address: taghavi.ebrahim477@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Sardari, R., Taghavi, E., & Ezzatpanah, B. (2024). Explaining the Attractions and Justifying Capacities of Tourism's Position in the Urban Development Planning Studies System in the Contemporary Period (Case Study: Tabriz Metropolis). *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(4), 342-367.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

In recent decades, the role of tourism in the process of urban development has increased. The impact of tourism on socio-economic growth motivates the study of tourism development in the process of urban planning projects. Tourism potentially plays a significant role in promoting sustainable development, particularly through its economic and socio-cultural impacts. The positive role of tourism in local development and cultural heritage should be reinforced through urban planning and urban development projects. The aim of this study is to explain the attractions and justifying capacities of tourism's position in the urban development planning studies system in the contemporary period in the metropolis of Tabriz. The research method used in this study is descriptive-analytical and exploratory. The statistical population consists of urban experts, with a sample size of 30 experts selected through purposive sampling. A qualitative method was used for data analysis, and the qualitative data were analyzed using Atlas.ti software. The results of the study showed that the lack of attention to implementation in planning is a factor that makes projects non-ideal, abstract, and ultimately unrealistic. One of the fundamental deficiencies in urban development plans is the separation between the process of preparing the plans and their implementation process, in such a way that the responsibility for preparing the plans and the responsibility for implementing them are usually assigned to two different and separate entities. Based on the results of the present study, it can be concluded that one of the reasons for the lack of growth in the urban tourism industry is the absence of a link between urban tourism capacities and potentials and urban development plans. The results of this study can serve as an empirical basis at the macro level for linking these two categories and lead to a better redistribution of tourists to secondary tourism destinations in the country. In this regard, the present article, with a fresh perspective on urban development plans, seeks to provide a new review of these plans and their tourism-oriented structure by adding a section called tourism.

Keywords: *Tourism, Urban Development Plans, Contemporary Period, Tabriz Metropolis.*

EXTENDED ABSTRACT

In recent decades, tourism has increasingly played a significant role in urban development, contributing to socio-economic growth and cultural heritage preservation through urban planning. Tourism in contemporary cities, particularly in metropolises like Tabriz, presents both opportunities and challenges for sustainable development. Urban tourism not only offers economic benefits but also enhances social and cultural experiences within the city's spatial framework (Fernandes et al., 2023). This study investigates the role of tourism in Tabriz's urban development plans, highlighting how tourism's potential has been underutilized due to the lack of integration between tourism capacities and urban planning strategies (Cocola-Gant & Gago, 2021). Despite the rapid growth of urban tourism globally, Iranian cities, including Tabriz, have struggled to fully capitalize on their tourism potential due to inadequate planning and insufficient attention to tourism infrastructure in development projects (Farhadi Balghor & Tavangar, 2022). The research aims to explore these gaps, emphasizing the need for comprehensive planning that incorporates tourism into the broader urban development agenda (Zarei, 2023).

The study employs a descriptive-analytical and exploratory research design, using qualitative data collected through semi-structured interviews with 30 urban experts selected via purposive sampling. Data were analyzed using Atlas.ti software, focusing on identifying key tourism attractions and capacities within Tabriz's urban development plans. The analysis reveals that one of the main shortcomings in urban development projects is the disconnect between the planning and implementation processes, often managed by separate entities (Al-Reza Amiri et al., 2020). This separation leads to unrealistic and abstract plans that fail to address the practical needs of urban tourism (Doborjeh et al., 2022). Additionally, the lack of dedicated tourism-focused sections in urban development plans has hindered the growth of the tourism industry in Tabriz, despite its rich historical and cultural assets (Fakhimzadeh et al., 2024). The study underscores the importance of integrating tourism considerations into urban planning to enhance the city's attractiveness and improve tourist experiences (Avar Mohammadi et al., 2021).

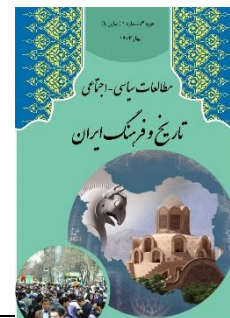
Urban tourism in Tabriz is influenced by various attractions, including historical landmarks, cultural sites, and natural landscapes, all of which contribute to the city's unique identity (Ahmadi et al., 2021). However, the study finds that many of these attractions are overlooked in urban development plans, which primarily focus on physical infrastructure and economic considerations (Tan et al., 2023). For instance, Tabriz's historic district, home to landmarks like the Tabriz Bazaar and Arg of Tabriz, faces challenges such as inadequate transportation infrastructure, insufficient marketing, and environmental degradation (Al-Alwani & Al-Fatlawi, 2023). The research highlights the need for urban planners to adopt a more inclusive approach that balances economic, cultural, and environmental factors in tourism development (Kurniati et al., 2023). The study also emphasizes the role of community participation and local expertise in shaping tourism policies and projects (Chandra & Sinha, 2023).

The research identifies key tourism attractions in Tabriz, including historical and cultural sites, religious landmarks, natural parks, and modern amenities, all of which have varying degrees of local, national, and international appeal (Mandić & Kennell, 2021). These attractions are categorized based on their thematic significance and potential for tourism development, with cultural and historical sites being the most prominent (Ahmadzadeh & Pourhamrah, 2022). The study advocates for strategic investment in tourism infrastructure, including transportation, accommodation, and recreational facilities, to enhance

the city's tourism appeal (Rezai Moghadam et al., 2019). It also stresses the importance of preserving and promoting Tabriz's cultural heritage through targeted tourism initiatives and policies (Wang et al., 2024). The findings suggest that integrating tourism into urban development plans can foster economic growth, cultural exchange, and environmental sustainability, benefiting both residents and visitors alike (Safari & Azizi, 2020).

The study concludes that the lack of tourism-focused sections in Tabriz's urban development plans has limited the city's ability to attract and accommodate tourists effectively (Saaty & De Paola, 2017). It calls for a paradigm shift in urban planning that prioritizes tourism alongside other development goals (Fakhimzadeh et al., 2024). This includes creating dedicated tourism zones, improving infrastructure, and fostering partnerships between public and private stakeholders (Ahmadi et al., 2021). The research highlights successful models from other cities that have integrated tourism into their development strategies, offering valuable lessons for Tabriz (Avar Mohammadi et al., 2021). The study's recommendations aim to bridge the gap between tourism potential and urban planning, ensuring that Tabriz's rich cultural and historical heritage is preserved and promoted for future generations (Doborjeh et al., 2022).

The research findings emphasize the critical role of tourism in urban development, advocating for a holistic approach that integrates tourism into all aspects of urban planning (Al-Reza Amiri et al., 2020). By doing so, Tabriz can enhance its attractiveness as a tourist destination, boost its local economy, and improve the quality of life for its residents (Fernandes et al., 2023). The study calls for policy reforms, increased investment in tourism infrastructure, and greater collaboration between urban planners, tourism authorities, and local communities (Cocola-Gant & Gago, 2021). Ultimately, the research highlights the need for a comprehensive tourism strategy that aligns with Tabriz's broader urban development goals, ensuring a sustainable and inclusive future for the city (Farhadi Balghor & Tavangar, 2022).

تبیین جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری در دوره معاصر (مورد پژوهی: کلانشهر تبریز)

رویا سرداری^۱، ابراهیم تقوی^۲، بختیار عزت پناه^۲

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: taghavi.ebrahim477@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

سرداری، رویا، تقوی، ابراهیم، و عزت پناه، بختیار. (۱۴۰۳). تبیین جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری در دوره معاصر (مورد پژوهی: کلانشهر تبریز). *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*, ۳(۴), ۳۶۷-۳۴۲.

طی دهه‌های اخیر نقش گردشگری در روند توسعه شهری افزایش یافته است. تأثیر گردشگری در رشد اقتصادی-اجتماعی انگیزه مطالعه بر توسعه گردشگری در فرآیند برنامه‌ریزی طرح‌های شهری می‌شود. گردشگری به طور بالقوه نقش ویژه‌ای در ارتقای توسعه پایدار به ویژه با تأثیرات اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی آن دارد. نقش مثبت گردشگری در توسعه محلی و میراث فرهنگی باید با برنامه ریزی شهری و طرح‌های توسعه شهری تقویت شود. هدف از این پژوهش تبیین جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری در دوره‌ی معاصر در کلانشهر تبریز می‌باشد. روش پژوهش حاضر بصورت توصیفی-تحلیلی و اکتشافی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگان شهری می‌باشد که حجم نمونه ۳۰ نفر از خبرگان می‌باشد که به صورت هدفمند انتخاب شدند. برای تحلیل داده‌ها از روش کیفی استفاده شد و برای تحلیل داده‌های کیفی از نرم افزار Atlas.ti استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که عدم توجه به اجرا در برنامه‌ریزی‌ها عاملی است تا طرح‌ها را غیر ایده‌آلی، مجرد و در نهایت غیر واقعی نماید. یکی از نواقص و کمبودهای اساسی طرح‌های توسعه شهری، جدایی میان روند تهیه طرح‌ها و روند اجرایی آن‌ها است به نحوی که به طور معمول مسئولیت تهیه طرح‌ها و مسئولیت اجرای آن به عهده دو نهاد متفاوت و جدا از هم واگذار می‌شود. با توجه به نتایج مطالعه حاضر می‌توان گفت که یکی از دلایل عدم رشد صنعت گردشگری شهری، نبود پیوند میان ظرفیت‌ها و توانمندی‌های گردشگری شهری و طرح‌های توسعه شهری می‌باشد. نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان یک مبنای تجربی در سطح کلان برای پیوند این دو مقوله مورد استناد قرار بگیرد و منجر به باز توزیع بهتر گردشگران به مقاصد دوم گردشگری کشور شود. در این راستا مقاله حاضر با نگاه تازه به طرح‌های توسعه شهری در پی بازنگری جدید در این طرح‌ها و ساختار گردشگر محور آن‌ها با اضافه نمودن سرفصلی بنام گردشگری می‌باشد.

کلیدواژگان: گردشگری، طرح‌های توسعه شهری، دوره معاصر، کلانشهر تبریز.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

امروزه گردشگری را به عنوان یکی از مهمترین صنایع توسعه پایدار در هر جامعه‌ای باید دانست، که از تحرک بالایی در تغییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، شهری و محیطی برخوردار است، تمرکز بر جنبه‌های مختلف صنعت گردشگری، همراه با برنامه ریزی‌های مدیریت محلی و ملی هر جامعه‌ای نقش بسیار با اهمیتی در فرایندهای بین‌المللی و ملی هر جامعه‌ای می‌تواند ایفاء کند گردشگری شهری در واقع بخشی از این صنعت توسعه مند و پایدار جهانگردی است که موضوع نسبتاً جدیدی است، و سابقه طرح آن در محافل علمی به کمتر از دو دهه اخیر می‌رسد. گردشگری شهری، یکی از مهمترین و پیچیده‌ترین فعالیت‌های فضایی و مکانی انسان در جامعه شهری است، جهانگردی شهری یک فرصت بزرگ فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی برای کلانشهرها و مادر شهرهای جهانی بوجود می‌آورد، که این فرصت نقش بسیار موثری در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان در ابعاد مختلف می‌تواند ایفاء کند. در واقع این صنعت در جامعه شهری به عنوان فعالیت چهارم زندگی شهرنشینی، بر اساس اختصاص دادن فضاهای خاص برای گذران اوقات فراغت و نیازهای مختلف تفریحی، میراثی، تاریخی و... امروزه نقش بسیار مهمی در ساختارهای فضایی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به شکل مثبت و منفی از طریق رفت و آمد گردشگران داخلی و خارجی به خود اختصاص داده است.

گردشگری شهری یا تفریح شهری، بخشی از گذران اوقات فراغت شهروندان عصر پسا مدرنیتیه است. این نوع صنعت شهری، حد فاصل گذاران اوقات فراغت در خانه و خارج از شهر و آبادی می‌باشد. گردشگری شهری به آن بخشی از گذران اوقات فراغت گفته می‌شود، که در محدوده سکونت شهری شهروندان و فضاهای باز درون شهری از جمله پارک‌ها- شهربازی‌ها- مراکز خرید- مراکز فرهنگی و تاریخی و ... شکل می‌گیرد (Fernandes et al., 2023). رشد چنین صنعتی در نقاط مختلف جهان از جمله در ایران علی‌الخصوص در کلانشهرهای بزرگ جامعه ما به صورت روزانه یا هفتگی، که توانسته بخشی از نیازها و فعالیت‌های فراغتی مستمر شهروندان را ارضاء کند در حال گسترش و تداوم می‌باشد (Cocola-Gant & Gago, 2021).

بر اساس چنین ویژگی، امروزه گسترش فضاهای باز جمعی و ایجاد مراکز فراغتی و تفریحی مدرن یکی از اهداف مهم برنامه ریزان مدیریت کلانشهرهای جامعه ما می‌باشد. گسترش این نوع جهانگردی مدرن در سطح توسعه محلی پایدار و در نهایت توسعه ملی علاوه بر تأمین اهداف اقتصادی، زیست محیطی، تعادل بخشی در گذران اوقات فراغت، تأمین سلامت جسمی و روانی که با خود به همراه می‌آورد، نقش بارزی در جذب توریسم خارجی و داخلی برای یک سیستم مدیریت شهری با برنامه ریزی پیچیده و چندوجهی را به همراه دارد (Farhadi Balghor & Tavangar, 2022). بر این اساس گردشگری شهری چون با گذران اوقات فراغت، نیازهای فراغتی در درون شهر و محیط پیرامون شهر بصورت مستمر و پایدار در ارتباط است، این صنعت در شهرها بخش جدایی ناپذیر خدمات شهری چندوجهی مورد نیاز شهروندان دائم و غیر دائم شهری را تشکیل می‌دهد؛ و بر این اساس این صنعت در حیطه وظیفه برنامه ریزی مدیریت شهری واقع می‌شود (Zarei, 2023). علاوه بر این گردشگری شهری با ارزش‌های محیطی، میراث فرهنگی و تاریخی هر شهر ارتباطی تنگاتنگ دارد، که از این منظر توجه به استقلال به این امر در طرح‌های توسعه و عمران شهری ضروری است. باید توجه کرد که گردشگری شهری و کیفیت و کمیت آن یکی از شاخص‌های مهم توسعه و عمران شهری به شمار می‌آید، اما در کل برای تحقق گردشگری شهری در شهرها می‌بایست گردشگاه و مجموعه‌های گردشگاهی درون شهری و برون شهری و حومه‌ای به تناسب بوجود آید و تسهیلات گردشگری نیز در یک شهر به تناسب طیف گردشگران فراهم شود (Doborjeh et al., 2022).

گردشگری شهری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند. نواحی شهری به علت آنکه دارای جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیاری می‌باشند، غالباً مقاصد گردشگری محسوب می‌گردند. شهرها معمولاً با جاذبه‌های متنوع و بزرگ که دارای موزه ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک ها، شهربازی، مراکز خرید، مناطقی با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور، و... را دارا بوده، نقش بارزی در شکل‌گیری گردشگری شهری، جذب گردشگران بسیار دارد. با توجه به این ویژگی‌های شهری، گردشگران شهری در فضای شهری در راستای انگیزه‌های متفاوتی که شامل " دیدار دوستان و خویشان -مسافرت‌های تجاری- حضور در نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها- بازدید از میراث فرهنگی- سفرهای مذهبی و تفریحی- به منظور حضور در حوادث- خریدهای تفریحی -سفرهای روزانه- دلایل شخصی و غیره به شهرهای بزرگ و کلانشهرها سفر می‌کنند، بر مبنای این انگیزه‌های کنشگری، فضای شهری چند بعدی است. که این فضای چند بعدی برآورد کننده یک رویکرد به درون در پاسخگویی به نیازهای مختلف و یک رویکرد به بیرون در کنش متقابل فرهنگی یا در برخی موارد تضادهای ناشی از آن است. از این رو در راستای یک الگوی فضای شهری، گردشگری شهری را می‌توان به این صورت تعریف کرد گردشگری شهری، کنش متقابل گردشگران- میزبان و تولید فضای گردشگری پیرامون سفر به مناطق شهری ی با انگیزه‌های متفاوت و بازدید از جاذبه‌ها و استفاده از تسهیلات و خدمات مربوط به گردشگری که آثار متفاوتی را در فضای شهری بر جای می‌نهد (Al-Reza Amiri et al., 2020).

به طوری که با توجه به جایگاه ویژه شهر، به ویژه کلان شهرها در بسیاری از کشورهای موفق در این بخش، شهر پایه و اساس توسعه گردشگری است. در بسیاری از کشورهای توسعه یافته تغییرات مهمی را در مبنای طرح‌های شهری شکل گرفته و جهت‌گیری کلی آن‌ها به سوی اشرافیت نظر مردم و انطباق با درخواست‌های جامعه مدنی بوده است. در ایران غفلت طرح‌های شهری از توجه به توان‌های گردشگر پذیری شهر خلأ بزرگ این طرح‌ها است و عدم وجود سرفصل مطالعاتی خاص برای گردشگری از نقاط ضعف آن‌ها می‌باشد. این طرح‌ها شهر را به عنوان مرکز جمعیت، تجارت، حمل و نقل و... دیده اند، اما شهر به عنوان یک مرکز گردشگرپذیر دیده نشده است. مصداق عینی در ادعای مذکور، بررسی طرح‌های جامع و تفصیلی کلانشهر تبریز است. از طرفی دیگری از استراتژیهای سیاستگذاران و برنامه‌ریزان مدیریت شهری استفاده از نظرات و دیدگاه‌های متخصصان و مهندسان شهری جهت استفاده بهینه و اقتصادی از فضای شهری می‌باشد. این نگاه هرچند مزایایی برای دست اندرکاران آن داشته است اما با انتقاداتی نیز روبرو بوده که بیشتر ناشی از نادیده گرفتن مشارکت‌های شهروندی و عدم توجه به جنبه‌های انسانی- فرهنگی در طراحی‌های شهری بوده است. از این منظر این نگاه فن سالارانه و مهندسی به طرح‌های توسعه شهری جایگاه گردشگری در این طرح‌ها را نیز کم‌رنگ نموده است. کلانشهر تبریز علیرغم برخورداری از منابع طبیعی فراوان، تنوع آب و هوایی، و جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی فراوان در بخش گردشگری، برای توسعه موفق گردشگری با چالش‌هایی از جمله در بخش حمل و نقل، زیرساخت‌ها، توسعه ظرفیت گردشگری، حراست از میراث فرهنگی و طبیعی، بازاریابی گردشگری، بازآفرینی صنایع دستی بومی و محلی، و مدیریت آلاینده‌های زیست محیطی و غیره روبرو است. پژوهش حاضر در پی تبیین جایگاه جاذبه‌های گردشگری در طرح‌های توسعه شهری و یافتن نقاط ضعف این طرح‌ها در توجه کافی به گردشگری که بتوانند ظرفیت‌های گردشگری شهری را از قوه به فعل در آورده و میان توسعه شهری و گردشگری پیوند ایجاد نماید و با شناسایی بهتر جاذبه‌های گردشگری شهرهای با پتانسیل بالای گردشگری و تحلیل معیارهای ارزیابی آن‌ها در مطالعات شهری کلانشهر تبریز، که بتوان به جایگاه واقعی و قانونی مناسب مقوله گردشگری شهری در فرایند برنامه‌ریزی‌ها و تهیه طرح‌های توسعه شهری دست یافت. با توجه به دستاوردهای امر گردشگری در ابعاد مختلف و تاکید بر رویکردهای نوین در طرح‌های توسعه شهری از جمله باز زنده‌سازی پتانسیل‌های گردشگری شهری می‌توان به رونق این جریان کمک نمود و اثرات مثبتی در رونق اقتصادی کلانشهر تبریز ایجاد کرد، زیرا ایران همواره با وجود آثار تاریخی فاخرش از بهترین مقصدهای توریستی محسوب می‌شده است که بی شک کلانشهر تبریز از

این قاعده مستثنی نخواهد بود. سوال پژوهش حاضر این است که جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه‌کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری در دوری معاصر در کلانشهر تبریز کدامند؟

پیشینه پژوهش

فرهادی بلقور و توانگر (۱۴۰۱)، در مطالعه «اثرات اجرای طرح‌های توسعه شهری در تخریب مکان‌های باارزش شهر زیارتی-گردشگری مشهد». نتایج ایشان نشان داد، سیاست‌ها و طرح‌های شهری اجراشده در بخش مرکزی شهر مشهد، به هویت تاریخی آن آسیب جدی زده است. شیوه بازنمایی هویت‌زدای حاکم بر این فضا، قادر به حفظ بافت تاریخی، حتی به صورت تک بنا نیز نبوده و موجب جمعیت‌زدایی و کارکردزدایی بافت‌های تاریخی شهر مشهد و از بین رفتن مفهوم محله در این مناطق کهن شده است. تأکید بر حفاظت از لکه‌های باقی‌مانده بافت تاریخی، تلاش در نگاه‌داشت جمعیت بومی، بازآفرینی و احیاء محلات تاریخی، ایجاد تعادل بین حفاظت و توسعه در طرح‌ها و اقدامات مدیریت شهری و کاربری‌بخشی ابنیه از طریق فعالیت‌های فرهنگی مانند گردشگری، راهبردهای قابل‌پیشنهاد برای آینده‌چنین پهنه‌هایی می‌باشند (Fakhimzadeh et al., 2024).

آور محمدی و همکاران (۱۴۰۰)، در بررسی نقش طرح‌های توسعه شهری در توسعه گردشگری شهر لمزان، نتایج تحلیل واریانس ایشان نشان داد طرح‌های توسعه شهری بر توسعه گردشگری شهر لمزان تأثیر داشته است. همچنین نتایج آزمون t نشان داد مدیریت شهری، فرایند تصویب طرح و فرایند تهیه طرح بر توسعه گردشگری شهر لمزان تأثیر داشته است (Avar Mohammadi et al., 2021).

احمدی و همکاران (۱۴۰۰). در تبیین اثر نگاه فن سالارانه در طرح‌های توسعه شهری بر گردشگری با روش سه سوسازی در استان کرمانشاه، نشان دادند که نگاه فن سالارانه و تکنوکرات در طرح‌های شهری، گردشگری را به حاشیه رانده و پتانسیل‌های گردشگری شهری را کم‌رنگ نموده و منجر به از دست رفتن هویت‌های اصلی جاذبه‌های گردشگری شده است. شایسته است که جهت توسعه گردشگری شهری از نگاه فنی و تکنوکراتی محض به آن دوری جست و نظریات سایر متخصصان دیگر را نیز لحاظ نموده و گردشگری شهری را به‌عنوان ابزاری جهت توسعه پایدار شهری در نظر داشت (Ahmadi et al., 2021).

تان و همکاران (۲۰۲۳)، در مطالعه تأثیرات توسعه گردشگری بر ادغام شهری و روستایی با یک مطالعه تجربی انجام شده در منطقه دلتای رودخانه یانگ تسه، یافته‌ها ایشان نشان می‌دهد که تأثیر توسعه گردشگری بر ادغام شهر و روستا در منطقه تاریخی دلتای رودخانه به طور قابل‌توجهی دارای اثرات مثبت است. علاوه بر این، توسعه گردشگری یک اثر آستانه و ناهمگونی نوع شهر را در رابطه با ادغام شهری و روستایی نشان می‌دهد. اما با اعمال توسعه گردشگری در این بافت تاریخی منجر به ارتقاء کیفیت زندگی و اقتصاد شهری می‌شود (Tan et al., 2023).

ال-الوانی و ال-فتوالوی (۲۰۲۳) در ارائه مدل توسعه مجدد میراث شهری در مرکز تاریخی هلیای عراق، بیان می‌کنند این مطالعه راه را برای حفاظت و توسعه مجدد دقیق‌تر و موفق‌تر که در درجه اول پایداری را در اولویت قرار می‌دهد، باز خواهد کرد. علاوه بر این، این مطالعه مدلی را برای بافت تاریخی-فرهنگی شهر را با اتکا به گردشگری پایدار تطبیق می‌دهد (Al-Alwani & Al-Fatlawi, 2023).

کورنیاتی و همکاران (۲۰۲۳)، استراتژی‌هایی برای گردشگری شهری پایدار در کامپونگ باتیک، سمارانگ، اندونزی، نتایج تجزیه و تحلیل ماتریس SWOT و IFAS/EFAS برای کمک به تدوین استراتژی گردشگری شهری پایدار با مقیاس اولویت استفاده شد. ۲۶ استراتژی کشف شد. آن‌ها تحت سلطه پیشنهادهایی برای تقویت سیستم توسعه، مدیریت، و ساختار مجدد صنعت برای تبدیل شدن به چند بخشی بودند (Kurniati et al., 2023).

چاندرا و سینها (۲۰۲۳)، در پژوهشی با عنوان «نقش برنامه ریزی شهری در حفظ میراث فرهنگی و تقویت گردشگری: مطالعه موردی گوالیور»، یافته‌های ایشان اهمیت یک رویکرد کل‌نگر به برنامه‌ریزی شهری را نشان می‌دهد که حفاظت از میراث، توسعه پایدار، مشارکت اجتماعی و ارتقای زیرساخت‌ها را ادغام می‌کند. این مقاله با تاکید بر نیاز به تلاش‌های مشترک بین ارگان‌های دولتی، جوامع محلی و ذینفعان گردشگری برای تضمین حفظ طولانی‌مدت میراث فرهنگی گوالیور و همزمان ارتقای پتانسیل گردشگری آن به پایان می‌رسد (Chandra & Sinha, 2023).

ماندیک و کنل (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان حکمرانی هوشمند مقاصد گردشگری بر اساس دیدگاه مدیریت مقصد به این نتیجه رسیدند که مقاصد گردشگری شهری می‌توانند به عنوان عوامل اجتماعی، عملکردی، زیست‌محیطی و ارائه خدمات شهروند محور استفاده شوند. همه این‌ها می‌تواند به مقاصد گردشگری فرهنگی شهری برای بهینه‌سازی توسعه گردشگری خود کمک کند. این پژوهش علاوه بر این، تأثیر عوامل زمینه‌ای، مانند سطح حمایت بخش عمومی از گردشگری و تأثیر فزاینده ذی‌نفعان غیرگردشگری در مدیریت مقصد را بر ادراک گردشگری فرنگی شهری نشان می‌دهد و توصیه‌هایی برای چگونگی پیشرفت در استفاده از این عوامل را ارائه می‌کند (Mandić & Kennell, 2021).

مبانی نظری

امروزه گردشگری شهری برای بسیاری از مدیران و مسئولان شهری به صورت یک امر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نمادین بسیار با اهمیت درآمده است. گردشگری شهری به نوعی فرایند رقابتی در هر جامعه‌ای میان کلانشهرهای آن جامعه تبدیل شده که مدیریت وقت شهری آن با ارائه تعاریف، تعیین اهداف، داوری میان گزینه‌های گوناگون در زمینه سرمایه‌گذاری و آمایش و ایجاد ساختار مدیریت مناسب و تجاری کردن فرآورده‌های گردشگری شهری باید سعی کنند، در جهت توسعه پایدار محلی گام موثری بردارند. این منطبق بهره برداری از امکانات شهری برای گردشگری شهری تا کنون در ایران به مراتب از کشورهای منطقه و در حال توسعه کمتر بوده است.

گردشگری و گردشگری شهری

گردشگری شهری یک عامل تغییر دهنده فضا در مکان‌ها و زمان‌های شناخته شده برای هر شهر و کلانشهری محسوب می‌گردد. در واقع توریسم شهری به عنوان استفاده کننده از فضای شهری یا وزن دهی و تمرکز بر بخشی از فضای شهری می‌تواند به عنوان عامل مهم قابل توجه و بررسی باشد (Doborjeh et al., 2022). هر میزان که استفاده گردشگران از این فضا و امکانات، خدمات، تسهیلات و جاذبه‌های شهری بیشتر باشد، فضا و ساختار فضای شهری به سمت گردشگری بیشتر تمایل دارد. ساختار فضای شهر استوار بر ساختار توریسم شهری است. از بعد دیگر بدون شناخت ساختار و فضای شهری نمی‌توان به اهمیت و نقش گردشگران شهری پرداخت (Ahmadzadeh & Pourhamrah, 2022). امروزه مدیریت شهری کلانشهرهای بزرگ ایران با توجه به اهمیتی که نقش گردشگری شهری برای کلانشهرشان می‌تواند داشته باشد، اقدام به تغییرات فضایی و مکانی شهرها کرده اند؛ به عنوان مثال مدیریت شهری مشهد، با توجه به اینکه این کلانشهر بعد از تهران بزرگترین کلانشهر ایران می‌باشد و یکی از کلانشهرهای بزرگ جهان مذهبی است و بطور نسبی سالانه پذیرای ۵ میلیون جهانگرد می‌باشد، در سه دهه اخیر خیز مناسبی برای تغییر فضاها و کاربری‌های شهری در جهت جذب توریسم شهری برداشته است، براین اساس با طرح نوسازی حرم مطهر حضرت رضا(ع)، تخریب و بازسازی بافت‌های فرسوده اطراف حرم مطهر و تبدیل آن‌ها به هتل‌های مجلل، هتل آپارتمان‌های خصوصی و عمومی، مهمانپذیرها، مرمت و بازسازی اماکن تاریخی و فرهنگی، مراکز خرید مدرن، آژانس‌های مسافرتی، دفاتر خدمات ارتباطی، مراکز اطلاع رسانی، کمپ‌های تفریحی و استراحتگاهی در حاشیه نقاط ورودی شهر، مراکز درمانی مجهز در نقاط پرده گردشگری شهری، تسهیلات ویژه رفت و آمد به نقاط فرهنگی، زیارتی، تفریحی و ویلاقی، ایجاد بزرگراه‌های عبور و مرور ترافیکی، راه اندازی مترو، برپایی طرح ترافیک در مسیرهای منتهی به حرم مطهر و ایجاد مدرن‌ترین پایانه‌های مسافری در حاشیه ورودی شهر، و... نمونه‌ای از تغییرات فضایی مکانی در جهت

پایداری توسعه محلی گردشگری شهری می‌باشد (Rezai Moghadam et al., 2019). بر این اساس گردشگری شهری یکی از پدیده‌های جدید شهر و متروپولیس‌های جهانی می‌باشد، که زمینه‌ساز یک رشته از رفتارهای اجتماعی با توجه به ویژگی‌های شهری است. الگوی رفتاری گردشگران در شهر تابعی از الگوهای فضای شهری است که به عنوان جذابیت‌ها، خدمات شهری و ارتباطات اجتماعی تعریف می‌شود. رفتار گردشگران شهری در فضای شهری متجلی می‌شود و اگر بپذیریم که فضای شهری در پی تصمیمات فردی و جمعی انسان‌ها به طور آگاهانه یا غیر آگاهانه تغییر می‌کند، گردشگران نیز در روند فضای شهری یا تغییر آن با توجه به اهمیت و نقش آن در صنعت گردشگری نقش دارند و از این نقش در برنامه ریزی شهری نمی‌توان غافل شد (Wang et al., 2024).

شاید بیشترین تأثیر گردشگران را در فضای تاریخی شهر ببینیم؛ به طوری که یکی از جاذبه‌های مورد توجه گردشگران فضاهای تاریخی در شهرهاست؛ فضاهایی که با توجه به بافت آن به عنوان یک چالش بزرگ در جهت توسعه شهری از آن نام برده می‌شود و اغلب برنامه ریزان شهری در حفظ، بازسازی و احیاء و یا توسعه آن با مشکل مواجه بوده‌اند. اما جاذبه‌های واقعی در گردشگری شهری شامل جذابیت‌های انسانی و همچنین فعالیت‌هایی است که بر اساس جذابیت‌های تاریخی و فرهنگی صورت می‌گیرد. طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری سازمان ملل متحد، گردشگری شهری «نوعی از فعالیت‌های گردشگری است که در یک فضای شهری با ویژگی‌های ذاتی آن که با اقتصاد غیر کشاورزی مانند مدیریت، تولید، تجارت و خدمات رفاهی مشخص می‌شود، صورت می‌گیرد. حمل و نقل در شهرهای مقصد طیف وسیع و ناهمگونی از تجربیات و محصولات فرهنگی، معماری، فناوری، اجتماعی و طبیعی را برای اوقات فراغت و تجارت ارائه می‌دهند.

طرح‌های توسعه‌ی شهری

کشورهای زیادی راهکارهای علمی و عملی فراوانی برای بیرون رفت از تنگناهای شهرها و ناحیه‌های شهری و بهبود پیدا کردن وضعیت محیطی و کالبدی آنها، انجام پژوهشات شهری و فراهم کردن و اجرای طرح‌های توسعه‌ی شهری دانسته‌اند (فخیم زاده و همکاران، ۱۴۰۳). این طرح‌ها با هزینه و انرژی زیادی جهت شناخت و استفاده از زمین و گسترش و توسعه متوازن شهرها تهیه می‌شوند. به دلیل نیاز ضروری به کنترل گسترش شهری و ایجاد نظم در اقدام عملی عمران شهری، تهیه‌ی طرح‌های توسعه‌ی شهری از سال ۱۳۴۲ طرح‌های هادی برای شهرها و سپس با تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری، تهیه‌ی طرح‌های جامع و تفصیلی نیز برای شهرهای بزرگ کشور شروع کرد (Safari & Azizi, 2020).

شیوه‌ی تهیه و تحقق طرح‌های توسعه شهری و همچنین اهداف و محتوای این طرح‌ها از هنگامی که در هدایت توسعه شهرها مورد استفاده قرار گرفتند، دست خوش تحولات بسیاری شده است. این تحولات در کشورهای مختلف به گونه‌ای متفاوت مطرح بوده است و در اغلب کشورها این تحولات یا همزمان نبوده‌اند و منقطع صورت گرفته‌اند و یا اینکه برخی از مراحل تحول اساساً مجال تحقق نیافته‌اند (Fakhimzadeh et al., 2024). ابزار و راه‌حل منطقی و عملی بسیاری از کشورها برای فائق آمدن بر مسائل و مشکلات شهرها و نواحی شهری و بهبود شرایط زیستی و کالبدی آن‌ها انجام مطالعات شهری و تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری بوده است. به موجب قوانین موضوعه در ایران، این طرح‌ها مهمترین ابزار ساماندهی کالبدی شهرها است و انجام انواع اقدامات و صدور انواع مجوزهای عمرانی بر اساس آن‌ها انجام می‌شود. خطوط کلی توسعه، پس از بررسی وضعیت موجود و نیازسنجی‌های متناسب، ارزیابی قدرت عمل مؤلفه‌های تأثیرگذار و همچنین با آینده‌نگری واقع‌بینانه براساس افق‌های زمانی برای شهرها تهیه می‌شوند. طرح جامع شهری، بیشتر به منظور ترویج ضوابط شهرسازی، کنترل توسعه شهرها، گرایش به نظام برنامه‌ریزی و هماهنگ‌سازی بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی تهیه می‌شوند (Avar Mohammadi et al., 2021). طرح جامع را می‌توان منطقی جهت انتخاب الگوی صحیح استفاده از اراضی شهری دانست. بررسی‌های مختلف در مورد طرح‌های توسعه شهری به خصوص طرح‌های جامع نشان می‌دهد که گرچه در تمامی شهرها، اجزایی از طرح‌ها به خصوص

شبکه معابر پیشنهادی به اجرا درآمدهاند ولی به لحاظ عدم اتخاذ سیاست‌های اجرایی مشخص و نبود دستگاه هماهنگ‌کننده و سازمان یافته، تحقق برنامه‌ریزی‌های دقیق و طرح‌ریزی از پیش اندیشیده با موفقیت لازم همراه نبوده است. در اصل در این طرح‌ها، پیشنهادها مشخص عملی برای اجرایی نمودن طرح‌ها یا به اجرا گذاشتن طرح‌ها، به ندرت مطرح بوده است. عدم توجه به اجرا در برنامه‌ریزی‌ها عاملی است تا طرح‌ها را ایده‌آلی، مجرد و در نهایت غیرواقعی نماید (Ahmadi et al., 2021). طرح‌های شهری در هدایت توسعه شهرها به عنوان مهمترین ابزار مورد استفاده قرار می‌گیرند. به موازات تغییرات صورت گرفته در شهرها به بدون تردید ناشی از رشد طبیعی جمعیت شهری و مهاجرت روستا از شهر بوده و عامل گسترش شهرها به شمار می‌رود، مانده دوره‌های قبل از انقلاب صنعتی نمی‌توان شهرها را به حال خود رها کرد. به همین دلیل برای توسعه متوازن شهرهای امروزی، طرح‌های شهری بنیادی‌ترین ابزار شکل‌دهی به شمار می‌روند (Saaty & De Paola, 2017). این طرح‌ها با هزینه و انرژی زیادی تهیه شده اند، هرچند تأثیرات مثبتی در منطقه‌بندی کاربری‌ها و رعایت ضوابط مقررات ساختمانی داشته‌اند، اما به دلایل متعدد نتوانسته‌اند به تمامی اهداف خود دست یابند. تنها درصد ناچیزی از برنامه‌ها و طرح‌های آن‌ها تحقق یافته‌اند، از طرف دیگر شناخت دقیق از تحولات هر پدیده، برای اصلاح و بالا بردن آن امری گریزناپذیر است. هر چه این شناخت اصولی‌تر، علمی‌تر و دقیق‌تر باشد تبیین و بازنگری آن بهتر خواهد بود.

برنامه‌های توسعه گردشگری در برنامه ششم توسعه ایران (۲۰۰۰ - ۱۳۹۶)

ماده ۱۰۰-الف- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، سند راهبردی توسعه گردشگری را در چهارچوب قوانین مربوطه با رو یکرد استفاده حداکثری از بخش خصوصی جهت تصویب هیأت وزیران ارائه نماید. دولت موظف است تمهیدات زیر را به عمل آورد:

۱ - تهیه و الحاق پیوست تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری برای کلیه طرح‌های توسعه‌ای بزرگ و مهم در حوزه‌های زیربنایی، تولیدی و خدمات دستگاه‌های موضوع ماده (۳) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۰/۳/۱۳۸۲ جهت تطبیق با اهداف و وظایف سازمان مذکور در سطوح ملی، منطقه ای، استانی و شهری.

۲ - اختصاص یارانه و تسهیلات مالی در چهارچوب بودجه سنواتی و معافیت‌های مالیاتی و عوارضی به تأسیسات ایرانگردی و جهانگردی در چهارچوب قوانین مربوطه.

۳ - ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی، استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در سرمایه گذاری، واگذاری تسهیلات ارزان قیمت و سایر اقدامات حمایتی در قالب بودجه سنواتی.

ب- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با همکاری سازمان موظف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه طرح ساماندهی گردشگری جنگلهای شمال و شمال غرب کشور و زاگرس، سواحل شمالی و جنوبی با اولویت سواحل مکران طبق قوانین مربوطه را تهیه و جهت تصویب به هیأت وزیران ارائه نماید (سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، ۱۳۸۲).

پ- دولت مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، تمهیدات و اقدامات قانونی لازم را جهت مدیریت یکپارچه و جامع میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به عمل آورد.

ت- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مکلف است کل درآمد اختصاصی و کمک‌های مردمی از اماکن و محوطه‌های تاریخی و موزه‌ها را که در اجرای ماده (۵) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ به صورت هیأت امنائی تشکیل و اداره می‌شوند به حسابی که نزد خزانه افتتاح می‌گردد، واریز نماید. صد درصد (۱۰۰/۰) وجوه حاصله و همچنین سهم کمک‌های دولتی اختصاص داده شده به این اماکن در قالب بودجه سنواتی در اختیار سازمان میراث فرهنگی، صنایع

دستی و گردشگری قرار می‌گیرد تا برای اداره، توسعه و مرمت این اماکن اختصاص یابد. ث- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری می‌تواند بخشی از امور تصدی‌گری و اجرائی خود را به تشکل‌های حرفه‌ای و تخصصی گردشگری که طبق قانون تشکیل شده‌اند، واگذار کند. ج- دولت مکلف است از محل منابع بند(الف) ماده (۶۵) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۴ گازرسانی روستاهای هدف گردشگری را نیز در اولویت قرار دهد. به هر حال باتوجه به چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران لازم است سهم ایران از شمار گردشگران جهانی از ۹ صدم درصد در سال ۸۳ به ۱/۵ درصد در سال ۱۴۰۴ سال پایانی چشم انداز ۲۰ ساله آینده افزایش یابد، یعنی حدود ۲۰ میلیون نفر گردشگر و سهم ایران از درآمد گردشگری جهانی از ۷ صدم درصد در سال ۸۳ به (۲ درصد) در سال ۱۴۰۴ رشد یابد به گونه‌ای که کشور ایران در سال ۱۴۰۴ سالانه قریب ۲۵ میلیارد دلار از محل گردشگر ورودی درآمد کسب نماید. تصویر توسعه گردشگری ایران در طول چهار برنامه چشم انداز: با در نظر گرفتن حدود ۷۰۰ هزار نفر رقم پایه گردشگر ورودی به ایران در سال ۱۳۸۳ مطابق جدول ذیل می‌باشد (برنامه ششم توسعه پنج ساله ایران، ۱۳۹۵).

جدول ۱

توسعه گردشگری ایران در طول چهار برنامه چشم انداز در دوران معاصر

سال‌های برنامه	نرخ رشد برنامه	تعداد گردشگران در سالهای پایانی برنامه به میلیون نفر	درآمد ارزی در سال‌های پایانی برنامه به میلیارد دلار
برنامه چهارم (۸۴-۸۸)	۳۰٪	۲/۶	۱/۵
برنامه پنجم (۸۸-۹۲)	۲۰٪	۶/۵	۴/۵
برنامه ششم (۹۴-۹۸)	۱۵٪	۱۳	۱۰
برنامه هفتم (۹۹-۱۴۰۳)	۱۰٪	۲۰	۲۵

روش پژوهش

با توجه به اهداف پژوهش نوع پژوهش کاربردی با روش توصیفی- تحلیلی است. به منظور انجام این پژوهش (تبیین جایگاه گردشگری در طرح‌های توسعه شهری ابتدا به بررسی محتوایی اسناد مرتبط) طرح‌های جامع، تفصیلی و هادی شهری شهرهای مورد مطالعه پرداخته شد. از نظر محتوا ساختار این طرح‌ها و نحوه نگاه آن‌ها به گردشگری مورد تحلیل قرار گرفت و جایگاه گردشگری در این طرح‌ها مشخص شد. سپس جامعه آماری روش نمونه‌گیری (با استفاده از روش نمونه‌گیری روش گلوله برفی) و حجم نمونه‌ها مشخص گردید. به همین منظور، با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با تاکید رویکردی اکتشافی با ۳۰ نفر از متخصصان و خبرگان صورت گرفت. هر مصاحبه نیمه ساختار یافته بین ۳۰ تا ۴۵ دقیقه به طول انجامید. تمام مکالمه‌ها به صورت دست‌نویس یادداشت‌برداری و در نهایت تحلیل داده‌های مذکور در قالب کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) تئوری مبنایی انجام گرفت روش نظریه مبنایی نظام‌مندترین کاربردی‌ترین روش در روش شناسی کیفی است. گستره کاربردهای این روش در حوزه مدیریت در دهه‌های اخیر شکل گرفته و توسعه یافته است. کاربرد این روش در مطالعات مدیریت و از جمله مسائل مربوط به اداره شهر سبب توسعه گفتمان روش شناسی کیفی در علم مدیریت شده است. در پژوهش حاضر، هدف از تئوری مبنایی استفاده از روش پژوهشی نیست که به معرفی یک نظریه منجر شود، بلکه یک روش تحلیل داده است که به دسته‌بندی و کدگذاری جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه‌کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری می‌پردازد. در مرحله کدگذاری باز، جاذبه‌ها و ظرفیت‌های طرح‌های توسعه‌ی شهری کلانشهر تبریز استخراج و مفاهیم مشابه با یک کد مشترک در قالب ۴۰ مفهوم کدبندی شد. مفهوم دادن به داده‌ها اولین قدم در تجزیه و تحلیل به شمار می‌رود. به این منظور داده‌ها به دقت مطالعه و

بررسی شده و داده‌های مشابهی که بار معنایی یکسانی داشتند تحت کدهای مشترکی، کدگذاری شدند و سپس در کدگذاری انتخابی دوباره ویژگی‌ها و ترکیب طبقات و همچنین رابطه‌ی بین طبقه‌ها بررسی و از صحت تحلیل اطمینان حاصل شد. در پایان جاذبه‌ها و ظرفیت‌های توجیه کننده جایگاه گردشگری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه‌ی شهری کلانشهر تبریز مستخرج شد. در ادامه پس از انجام مصاحبه‌ها متن مصاحبه‌ها به دقت پیاده‌سازی شد و برای تجزیه و تحلیل مورد استفاده قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل متن مصاحبه‌ها از روش تحلیل محتوا که در پژوهشات کیفی کاربرد گسترده‌ای دارد، استفاده شد. از نرم افزار تحلیل کیفی اطلس تی ال^۱ استفاده شد. تحلیل‌ها توسط نرم افزار Atlas.ti انجام گرفت.

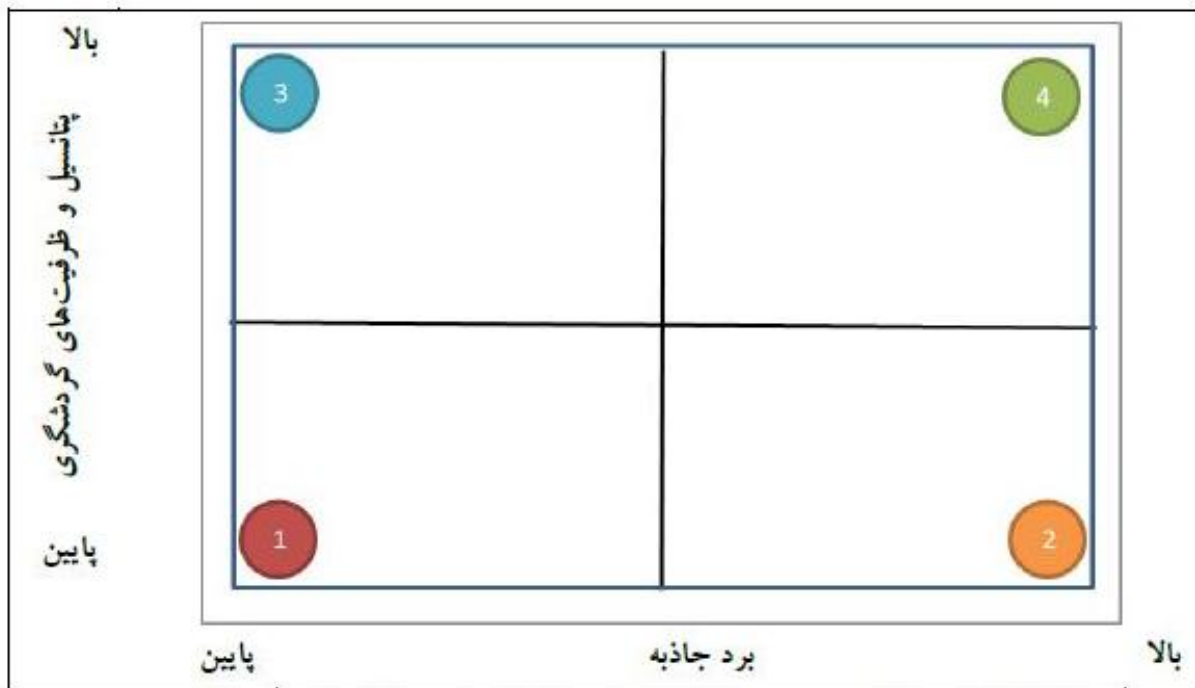
شکل ۱

روش تحلیل داده‌ها

برد جاذبه‌های گردشگری بر اساس برد محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی تعیین گردید. سپس ظرفیت و پتانسیل‌های توسعه جاذبه‌های گردشگری مستخرج از طرح‌های توسعه شهری شهرها مورد ارزیابی قرار گرفت. در ادامه برد و ظرفیت‌های گردشگری جاذبه‌های موجود در طرح‌های توسعه شهری کلانشهر تبریز بر یکدیگر انطباق یافته و در نهایت با تشکیل ماتریس پورتفولیوی جاذبه‌های گردشگری مستخرج از طرح‌های توسعه شهری کلانشهر تبریز راهکارها و استراتژی‌های لازم در خصوص این جاذبه‌ها مشخص گردید. مدل‌های پورتفولیوی محصول (سبد محصول) براساس تجزیه و تحلیل و بخش‌بندی محصول می‌تواند دستورالعمل‌هایی را در زمینه محصول (جاذبه‌ها) ارائه دهد که نشان می‌دهد در کدام جاذبه باید سرمایه‌گذاری شود، کدام توسعه جاذبه باید تعدیل گردد و...

^۱ Atlas.ti

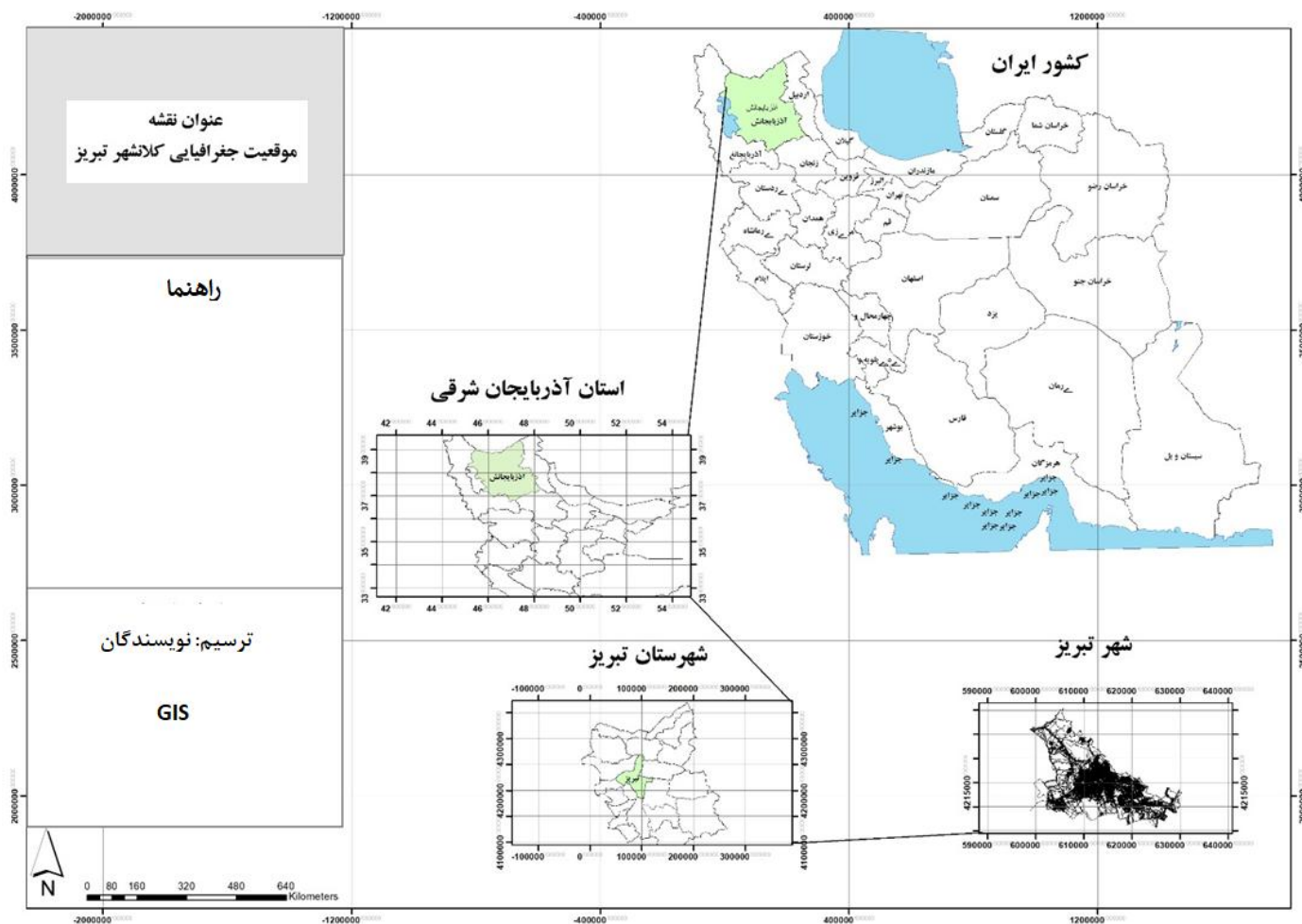

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شهر تبریز است. این شهر مرکز استان آذربایجان شرقی است و به‌عنوان بزرگ‌ترین کلان‌شهر شمال غرب ایران شناخته می‌شود و دارای وسعتی حدود ۲۴۴۹۸ هکتار است. این شهر در موقعیت جغرافیایی تقریبی ۲۳ درجه و ۴۶ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی قرار دارد و ارتفاع متوسط آن حدود ۱۳۴۰ متر از سطح دریا است. شهر تبریز در فلات آذربایجان واقع شده و به‌عنوان حلقه‌ای بین فلات ایران، فلات ارمنستان (از سوی شمال) و فلات آناتولی (از سوی غرب) عمل می‌کند. موقعیت جغرافیایی مناسب شهر تبریز به همراه عوامل اقتصادی و انسانی، مرزهای سیاسی و فرهنگی، طرق ارتباطی داخلی و ترانزیتی، و موقعیت راهبردی آن در نزدیکی کشورهای هم‌جوار این شهر را به یک موقعیت ممتاز و راهبردی تبدیل کرده است. جمعیت شهر ۱۵۹۳۳۷۳ نفر برآورد شده است (A. Zeynali Azim, 2022; Ali Zeynali Azim, 2022). علی‌رغم این موقعیت ممتاز و شرایط منحصر به فرد اقتصادی و سیاسی این شهر به‌صورت گسترده دارای سکونتگاه‌های اسکان غیررسمی است. تمرکز این سکونتگاه‌ها در عمدتاً در بخش‌های شمالی و جنوبی این شهر است. طبق برآوردهای تخمینی و اولیه حدوداً ۴۵۰ هزار نفر در این بافت‌ها سکونت دارند که با توجه به جمعیت شهر تبریز رقم نسبتاً بالایی است.

شکل ۳

موقعیت محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها

در این قسمت به آمار توصیفی مصاحبه شونده‌ها پرداخته می‌شود و در ادامه به تحلیل کیفی حاصل از مصاحبه خبرگان پرداخته می‌شود.

جدول ۲

توزیع مصاحبه شونده‌گان

ردیف	موقعیت مصاحبه شونده	تعداد اعضا	زمان مصاحبه هر نفر
۱	هیأت علمی با تخصص شهرسازی	۶	۳۰-۴۵ دقیقه
۲	هیأت علمی برنامه‌ریزی شهری	۶	۳۰-۴۵ دقیقه
۳	هیأت علمی معماری و جامعه‌شناسی	۶	۳۰-۴۵ دقیقه
۴	کارشناسان اجرایی مدیریت شهری (معماری و شهرسازی) تبریز	۶	۳۰-۴۵ دقیقه
۵	کارشناسان اجرایی مدیریت گردشگری و میراث فرهنگی	۶	۳۰-۴۵ دقیقه

در مرحله اول ابتدا ویژگی‌های مصاحبه شوندگان توصیف و به شرح جداول زیر ارائه می‌شود. با توجه به محدود بودن تعداد مصاحبه شوندگان، سعی گردید از تمامی گروه‌های دانشگاهی و دستگاه‌های اجرائی و همچنین از رشته‌های تحصیلی مرتبط با مدیریت شهری مصاحبه گردد.

جدول ۳

توصیف، سابقه پژوهشی و اجرائی و محل اشتغال مصاحبه شوندگان

محل اشتغال	سابقه پژوهشی یا اجرائی در شهرسازی				تعداد مصاحبه شوندگان
	راه و شهرسازی	شهرداری	مراکز آموزش عالی	۱۵ سال و بالاتر	
۶	۶	۱۸	۹	۱۲	۳۰

جدول ۴

توصیف تحصیلات، رشته تحصیلی و حوزه فعالیت مصاحبه شوندگان

تحصیلات	رشته تحصیلی	حوزه فعالیت
دکتری تخصصی	کارشناسی ارشد	کارشناسی
۲۰ نفر	۶ نفر	۴ نفر
۲۴ نفر	۶ نفر	۱۸ نفر
۱۲ نفر		

اگر چه طرح‌های توسعه شهری، به ویژه طرح‌های جامع با صرف هزینه و وقت زیادی تهیه شده‌اند و تاثیرات خوب و قابل توجهی در منطقه‌بندی کاربری‌ها و رعایت ضوابط و مقررات ساختمانی داشته‌اند، لکن به دلایلی امکان تحقق بخشیدن به همه اهداف مورد نظر، فراهم نشده است. مکانیسم توسعه شهری در تناقض با طرح جامع شهری سنتی است، چرا که این طرح‌ها از انطباق با تحولات و تصحیح فرایندها عاجز می‌باشند. در بررسی و تحلیل محتوای اسناد مطرح در توسعه شهری هیچ کدام از طرح‌های مذکور سرفصلی به نام گردشگری دیده نشده بود. در کاربری‌های موجود و سرانه کاربری‌ها برآورد کمبودها (کمی و کیفی) طرح‌های توسعه شهرهای منتخب به گردشگری به طور مختصر اشاره شده است. در بخش ضوابط و مقررات در قسمت منطقه‌بندی کاربری‌ها و موارد استفاده از زمین در طرح توسعه و عمران (جامع) شهر و استفاده‌های مجاز در بخش کاربری خدمات پذیرایی و جهانگردی طرح‌های توسعه شهرهای منتخب به آن اشاره شده است.

جدول ۵

کدبندی جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری کلانشهر تبریز

کد	جاذبه‌ها و ظرفیت‌ها	کد	جاذبه‌ها و ظرفیت‌ها
A۲۱	برج اطلس	A۱	اقل گلی تبریز
A۲۲	حمام نوبر	A۲	بازار قدیمی تبریز
A۲۳	بقعه صاحب الامر	A۳	مسجد کبود
A۲۴	مسجد استاد شاگرد	A۴	موزه‌ی آذربایجان،
A۲۵	مسجد جامع تبریز	A۵	ارگ علیشاه
A۲۶	موزه عصر آهن	A۶	خانه‌ی مشروطه
A۲۷	ربع رشیدی	A۷	مقبره الشعرا

موزه‌ی استاد شهریار	A۸	باغ فتح آباد تبریز	A۲۸
تله کابین و تفرجگاه عون بن علی	A۹	خانه شربت اوغلی	A۲۹
موزه قاجار-امیر نظام گروسی تبریز	A۱۰	کلیسای مریم مقدس	A۳۰
میدان ساعت تبریز	A۱۱	موزه صدا	A۳۱
عمارت شهرداری	A۱۲	برج یانقین	A۳۲
خیابان تربیت تبریز-پیاده راه تربیت	A۱۳	خانه ستارخان	A۳۳
دانشکده معماری تبریز-دانشکده هنر اسلامی	A۱۴	موزه سنجش	A۳۴
مدرسه رشديه تبریز	A۱۵	باغلاباغي	A۳۵
خانه پروین اعتصامی تبریز	A۱۶	پارک جنگلی ارم	A۳۶
خانه ثقه الاسلام شهید تبریز	A۱۷	لاله پارک	A۳۷
قبرستان پینه شلوار	A۱۸	آداب و رسوم و هنر و موسیقی محلی	A۳۸
کلیسای سنت ماری تبریز	A۱۹	سوغات بومی و غذاهای محلی	A۳۹
پارک مینیاتور؛ تبریز کوچک	A۲۰	مراکز پذیرایی	A۴۰

پس از اشباع تئوریک در ادامه با دسته‌بندی و درک بهتر از مفاهیم مستخرج از مصاحبه ساختارمند، مقایسه جاذبه‌ها صورت گرفته و جاذبه‌ها و ظرفیت‌های موجود با کدهای مشترکی دسته‌بندی گردیدند. در این حالت تفاوت در مفاهیم داده‌ها مشخص و برای دسته‌بندی در طبقات مهیا می‌گردد.

جدول ۶

کدبندی محوری جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری کلاتشهر تبریز

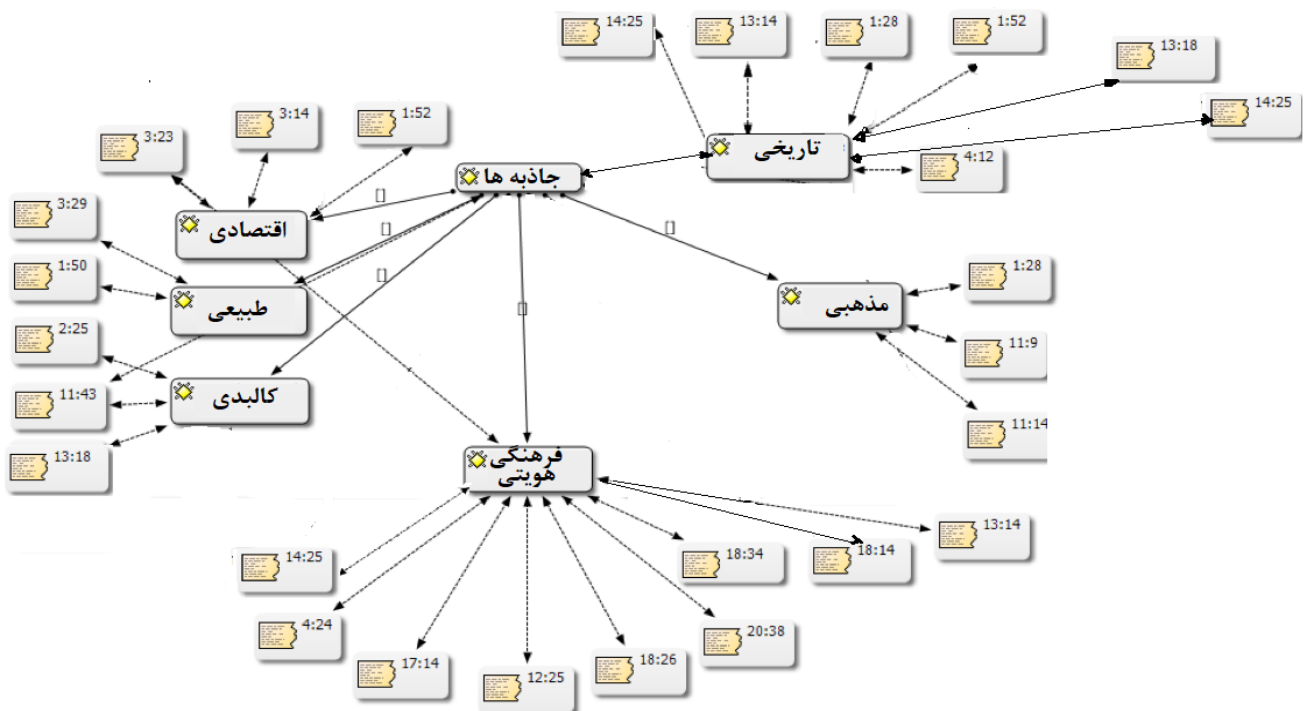
کد	جاذبه‌ها و ظرفیت‌ها	مقوله	کد	جاذبه‌ها و ظرفیت‌ها	کد
D	ارگ علیشاه	فرهنگی و هویتی	A۱	تنوع زبان	D۱
	مقبره الشعرا		A۲	تنوع پوشش‌های محلی	D۲
	حمام‌ها		A۳	آلات موسیقی و مقام‌های قدیمی	D۳
	بازار و محله گجیل		A۴	آداب و رسوم مردم آذری زبان	D۴
D	خانه‌های قدیمی	طبیعی	A۵	تنوع ایل‌ها و اقوام	D۵
			A۶	هنرهای سنتی	D۶
			A۷	سوغاتی	D۷
			A۸	غذاها	D۸
			A۹	گالری‌های هنری تئاترها و سینماها	D۹
E	تاریخی	کالبدی	B۱	پارک‌ها	E۱
			B۲	باغ‌های بکر طبیعی	E۲
			B۳	اقليم چهارفصل	E۳
F	اقتصادی	کالبدی	C۱	بافت قدیم و تاریخی تبریز منطقه ۸	F۱
			C۲	چهارراه و بلوارها	F۲
			C۳	میدانها و پیاده‌راه‌ها	F۳

در طبقه‌بندی مفهومی جاذبه‌ها در طرح‌های توسعه شهری تبریز، مفهوم فرهنگی-هویتی با ۹ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند (تنوع زبان، تنوع پوشش‌های محلی، آلات موسیقی و مقام‌های قدیمی، آداب و رسوم مردم آذری زبان، تنوع ایل‌ها و اقوام،

هنرهای سنتی، سوغاتی، غذاها، گالری‌های هنری تئاترها و سینماها). مفهوم تاریخی-فرهنگی با ۷ مورد در رده دوم فراوانی قرار گرفت (ارگ علیشاه، مقبره الشعراء، حمام‌ها، بازار و محله گجیل، خانه‌های قدیمی، موزه‌ها، مدارس). بقیه موارد جاذبه‌های مذهبی (کلیساها مساجد، تنوع مذهبی)، اقتصادی (مراکز خرید نوین، مراکز خرید قدیمی، هتل‌ها و پذیرایی‌ها)، جاذبه‌های طبیعی (پارک‌ها، باغ‌های بکر طبیعی، اقلیم چهارفصل)، کالبدی معماری، بافت قدیم و تاریخی تبریز منطقه ۸، چهارراه و بلوارها، میدان‌ها و پیاده‌راه‌ها) با ۳ مورد در رده‌های بعدی قرار گرفتند. بنابراین تلاش برای گنجاندن موارد بدست آمده از تحلیل‌های خبرگان در رابطه با جاذبه‌های گردشگری شهر تبریز در طرح‌های توسعه شهری منجر به رونق صنعت توریست، توسعه اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و در نهایت کیفیت محیطی و زندگی ساکنان در کلانشهر تبریز خواهد شد. لذا توجه به وجود سرفصلی بنام صنعت گردشگری و راهبردهای توسعه آن در طرح‌های توسعه کلانشهر تبریز واجب و ضروری است تا با دیدگاه فن سالارانه موجب توسعه صنعت توریسم با مشارکت مردم محلی شود.

شکل ۴

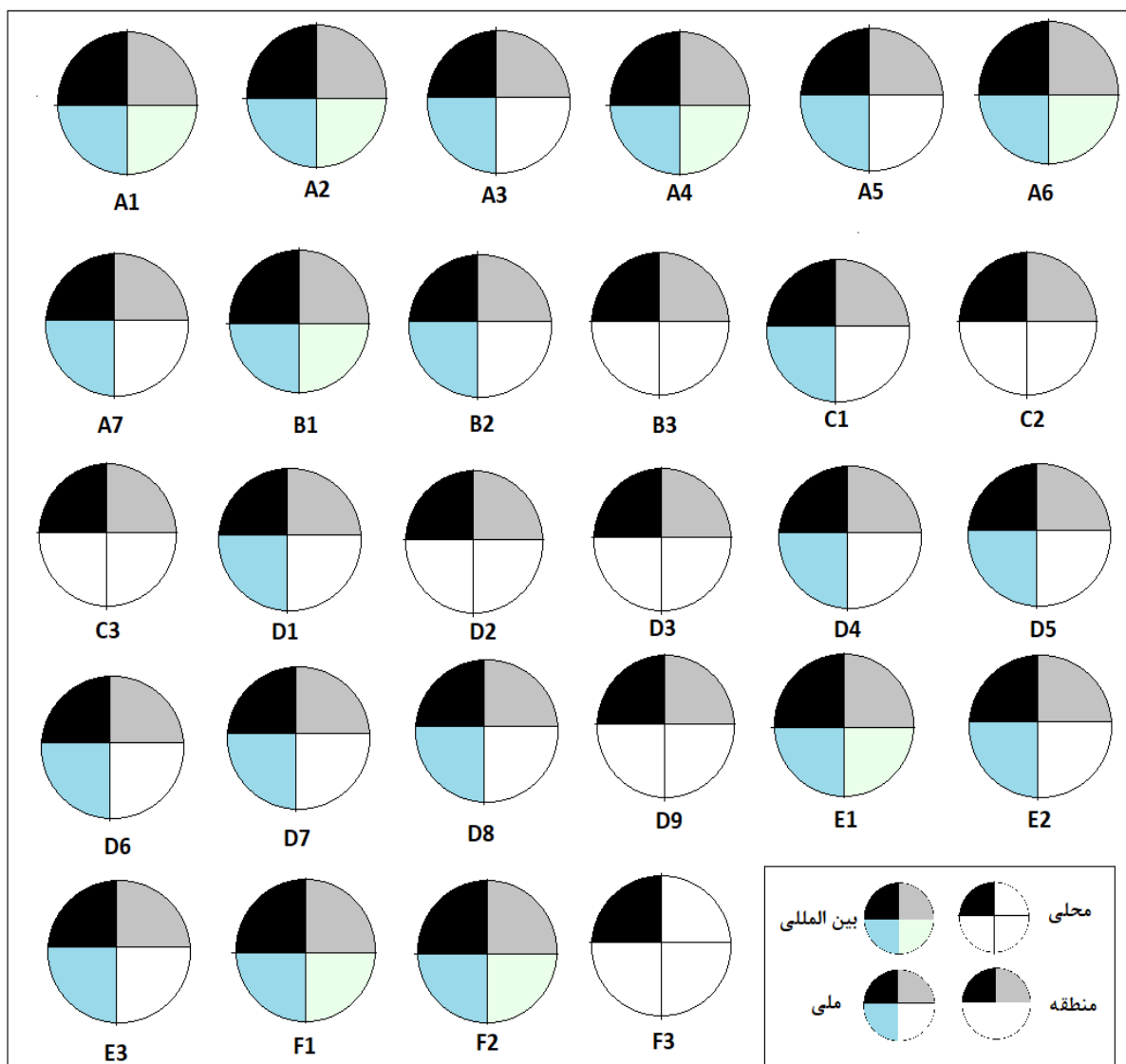
مدل مفهومی الگوی جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در کلانشهر تبریز در محیط نرم افزار اطلس تی‌ای

در ادامه برد جاذبه‌های گردشگری بر اساس برد محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی تعیین گردید. بر اساس نتایج حاصل از این ارزیابی ۸ جاذبه دارای برد بین‌المللی، ۱۳ جاذبه دارای برد ملی و ۶ جاذبه دارای برد منطقه‌ای و ۱ جاذبه دارای برد محلی است.

شکل ۵

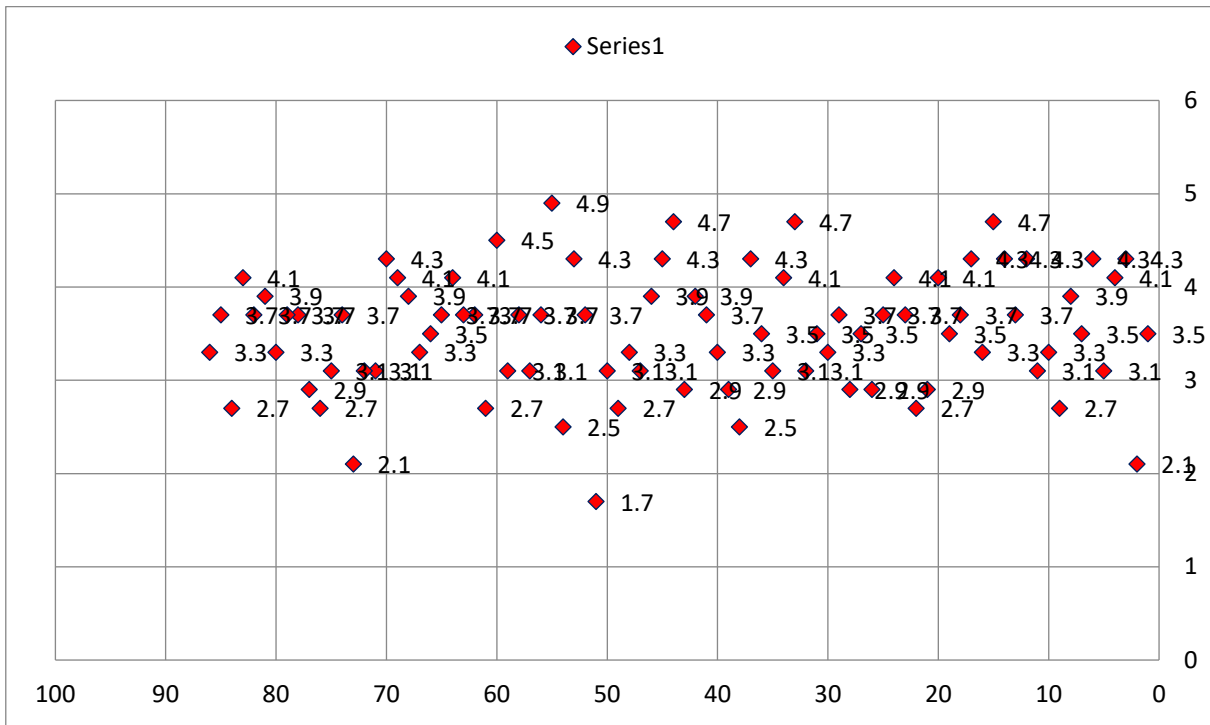
برد جاذبه‌های موجود در طرح‌های توسعه شهری کلاشهر تبریز

سپس ظرفیت و پتانسیل‌های توسعه جاذبه‌های گردشگری مستخرج از طرح‌های توسعه شهری تبریز مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد که نیمی از این جاذبه‌ها قابلیت توسعه بیشتر و پذیرش گردشگر در سطوح بالاتر را دارند.

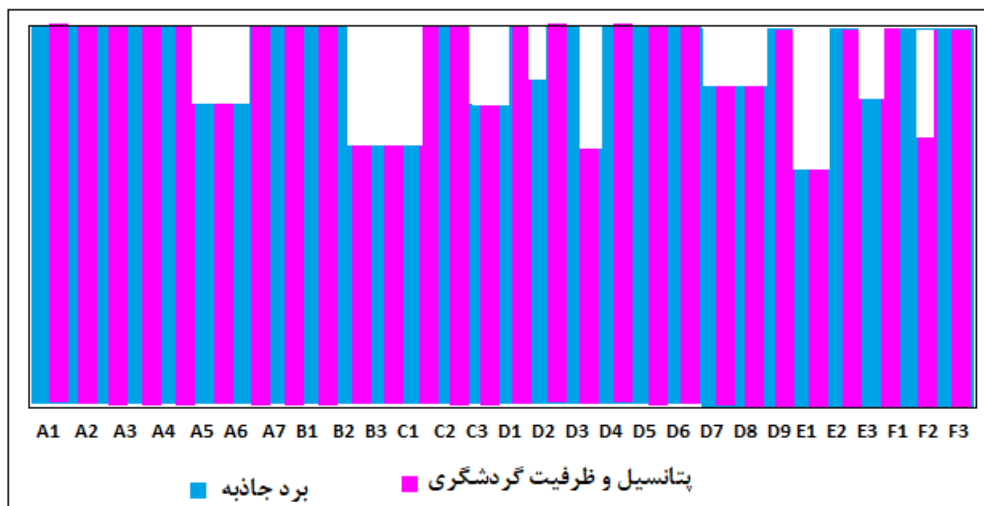
شکل ۶

ظرفیت‌های گردشگری جاذبه‌های موجود در طرح‌های توسعه شهری

شکل ۷

انطباق برد و ظرفیت‌های گردشگری جاذبه‌های موجود در طرح‌های توسعه شهری کلانشهر تبریز

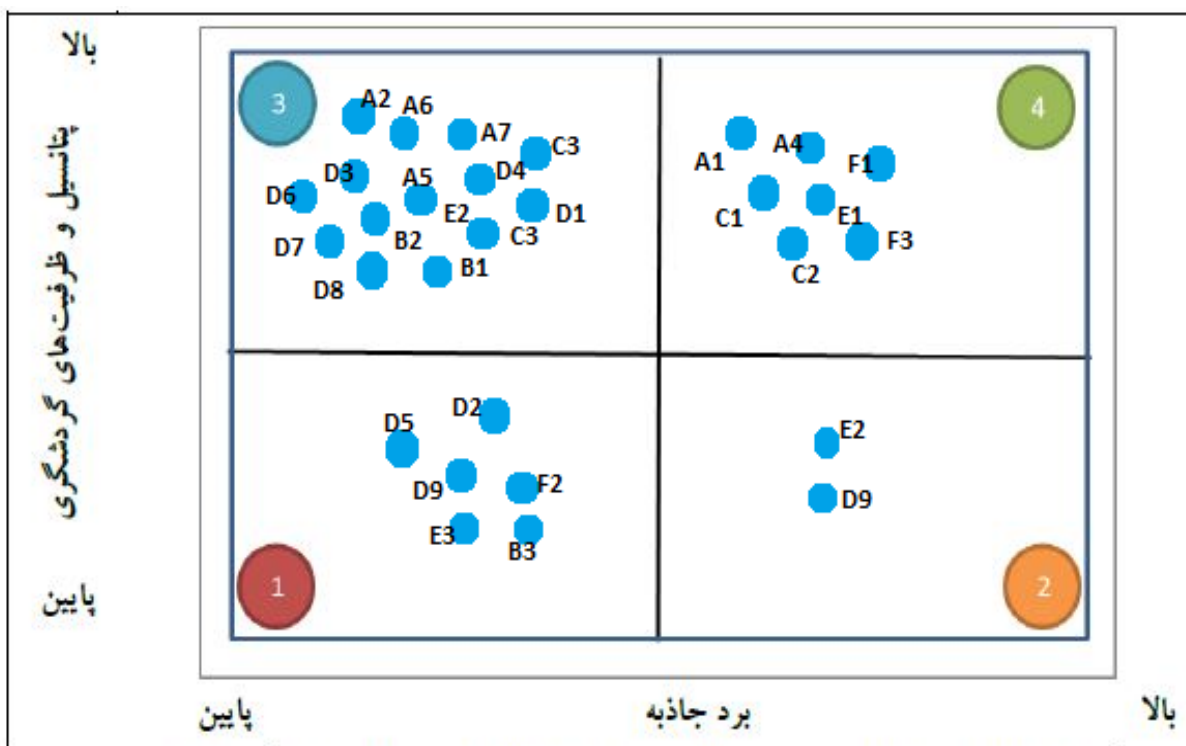

در نهایت بر اساس ماتریس پورتفولیوی جاذبه‌های گردشگری مشخص گردید که از ۲۸ جاذبه گردشگری ۷ جاذبه در خانه شماره چهار، ۵ جاذبه در خانه شماره یک و ۱۴ جاذبه در خانه شماره سه قرار دارند. این در حالی است که دو جاذبه از جاذبه‌ها در خانه شماره دو قرار گرفته‌اند (۸). بر این اساس برای جاذبه‌هایی که در خانه شماره ۴ قرار دارند (بازار قدیمی تبریز، ارگ علی شاه، مراکز خرید قدیمی و مراکز

خرید نوین، پارک ها، بافت تاریخی منطقه ۸ و میدان) می‌بایست از راهکار توسعه تجربیات و تقویت اقدامات بازیابی و بازاریابی در کنار استراتژی‌های سرمایه‌گذاری و رشد استفاده کرد؛ برای جاذبه‌هایی که در خانه شماره ۳ قرار دارند (موزه‌ها، مساجد، خانه‌های تاریخی، کلیساها، حمام‌ها و آلات موسیقی و مقام‌های قدیمی، هنرهای سنتی، باغ‌های بکر طبیعی، سوغاتی گالری‌های هنری تئاترها و سینماها و غیره) می‌بایست از راهکار سرمایه‌گذاری در محصول (جاذبه‌ها) استفاده کرد؛ برای جاذبه‌هایی که در خانه شماره دو قرار گرفته اند (باغ‌های طبیعی و گالری‌های هنری تئاترها و سینماها) از راهکار حفظ وضع موجود و ارتقاء آن‌ها استفاده کرد و برای جاذبه‌هایی که در خانه شماره ۱ قرار دارند (تنوع پوشش‌های محلی، تنوع ایل‌ها و اقوام، تنوع مذهبی، اقلیم چهارفصل، چهارراه و بلوارها) می‌بایست از راهکار رهاسازی و عقب‌نشینی در طرح‌های توسعه شهری استفاده نمود.

شکل ۸

پورتفولیوی برد و ظرفیت‌های گردشگری جاذبه‌های موجود در طرح‌های توسعه شهری کلانشهر تبریز

نگاه فن سالارانه در بستر محیط

منطقه ۸ تبریز که بازار تاریخی تبریز و بسیاری از آثار تاریخی-فرهنگی کلانشهر تبریز در آن واقع شده است در بخش مرکزی شهر تبریز با تراکم و تجاری خدماتی و مسکونی بالا و ترافیک سنگین برای گردشگران که گاهاً هزاران نفر مراجعه کننده دارد. این بار سنگین گردشگر و کمبود مکان برای استراحت گردشگران را به سوی پارک‌های اطراف شهر هدایت می‌کند. این در حالی است این قسمت از شهر پتانسیل داشتن کمپ بزرگ گردشگر با امکانات رفاهی مناسب و سرگرم کننده صدها گردشگر را برای اسکان بیشتر و تاثیر اقتصادی بیشتر بر شهر داشته و دارد و هنوز هم پتانسیل‌های زیادی برای جذب گردشگر و ارائه امکانات برای آن‌ها را دارد. نگاه فن سالارانه حاکم بر طرح توسعه

تبریز و تنها دیده شدن بعد کالبدی و فیزیکی و کم توجهی به این مسئله منجر به احداث بناهای جدید و از بین رفتن قسمتهایی از بخش مهم تاریخی و میراث فرهنگی شده است نمونه این همان گست بین هویت بازار و محله گجیل که به عنوان هسته اصلی و تاریخی و قلب تپنده کلانشهر تبریز می‌باشد که در اثر طرح‌های توسعه شهر و ایجاد گذرهای جدید بافت تاریخی منطقه را برهم زده و هویت شهر را تا حدی مورد تعرض قرار داده اند طرح‌های جامع و تفصیلی باید با دیدی فن سالارانه از تمام جوانب اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی تاریخی- هویتی، کالبدی عملکردی برای پیشرفت و ایجاد پایدار و توسعه کلانشهر تبریز باشد که صنعت گردشگری در طرح‌های توسعه شهری این کلانشهر می‌تواند منجر به توسعه همه جانبه شهر شده و به بهبود ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان شهر تبریز منجر شود. مجموعه‌ای از محلات هشتگانه با دروازه‌های آن‌ها به قدمت بیش از ۲۵۰ سال است که تا پنج دهه قبل سرپا و مجموعه کم ماندنی از باغات، خانه‌ها، حمام‌ها و مساجد، دالان‌ها و عمارات تاریخی همچون باغشمال، شمس‌العماره، عمارت صاحب دیوان و غیره بود که یکی یکی از صفحه روزگار محو شدند.

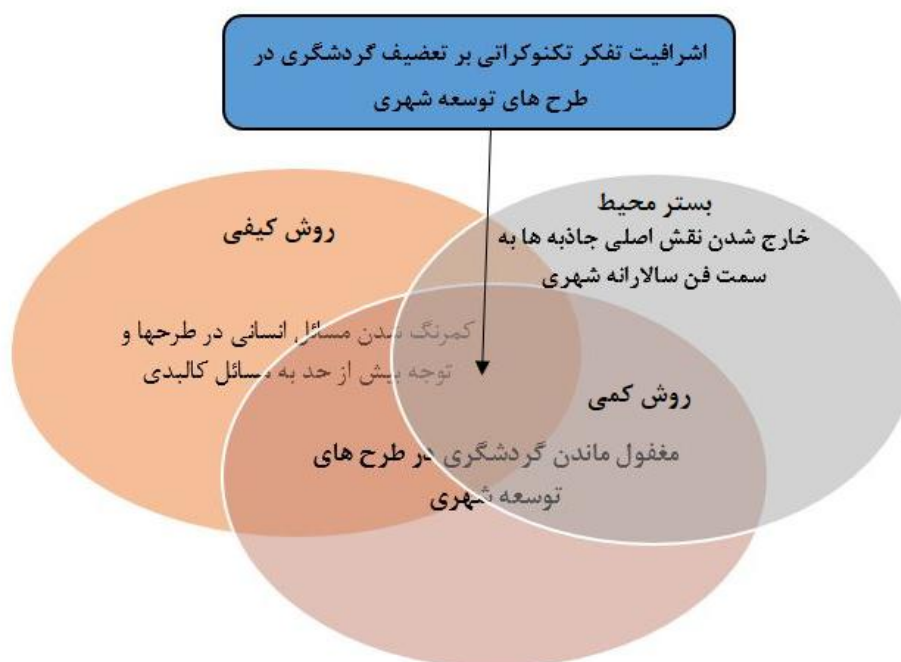
شکل ۹

تصویر منطقه ۸ و تخریب نمونه آثار تاریخی و گردشگری خانه کلکته‌چی و حمام خان تبریز و نگاه فن سالارانه به توسعه شهری

شکل ۱۰

تأثیر همبافته تفکر فن سالارانه بر گردشگری در طرح‌های توسعه شهری

نتیجه‌گیری

آنچه از یافته‌های این مصاحبه‌ها به عمل آمد این بود که بازآفرینی شهری به صورت تخصصی و نگاه فنی داشتن به طرح‌های شهری، مانع از نمایان شدن بخش گردشگری در شهرها می‌شود. نگاه فن سالارانه به طراحی شهری نوعی نوسازی مدرنیستی است که اساساً از بالا به پایین، اقتداری و غیرمشارکتی است و در آن، برنامه‌ریز به عنوان فردی حرفه‌ای و همه چیزدان تخریب واحدهای مسکونی را در مقیاس وسیع توصیه و تجویز و به جای آن فضاهای همانند و یکسان را برنامه‌ریزی و طراحی می‌کند.

ساختار فیزیکی و اجتماعی محیط‌های شهری، شرایط مناسبی را برای گردشگران فراهم می‌کند و فرصت‌های گردشگری متعدد و متنوعی را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد. به همین دلیل است که اغلب مدیریت شهری در کشورهای پیشرفته به گردشگری شهری به عنوان یک ضرورت نگاه میکند و تمامی ظرفیت‌ها و امکانات خود را برای فعال کردن این بخش درآمدزا و سودآور به کار می‌گیرد. شهرها به طور بالقوه، دارای بسیاری از جاذبه‌ها مانند بناهای تاریخی، میراث فرهنگی، رویدادها و غیره می‌باشند. حتی محروم‌ترین شهرها نیز به دلیل برخورداری از میراث تاریخی و فرهنگی می‌توانند در رقابت میان مقصدهای گردشگری شهری شرکت کنند. هنگامی که شهرها به عنوان مقصدهای گردشگری توسعه می‌یابند، پیچیدگی محیط‌های شهری، آن‌ها را از سایر مقصدها (روستاها، تفرجگاه‌ها، سواحل و...) متمایز می‌سازد. بولدینگ، نظریه پرداز آمریکایی شهرها را به عنوان پیچیده‌ترین سطح سیستم‌ها بعد از سیستم‌های ذهنی می‌داند. شهر به عنوان واقعیتی جغرافیایی، اقتصادی، سیاسی و جامعه‌شناختی در هر دوره‌ای از رشد و تحول خود از هر کدام از این عوامل تأثیر پذیرفته و بر هر کدام از آن‌ها تأثیر گذاشته است. پیچیدگی هر یک از این عوامل خود موجد پیچیدگی شهر به عنوان تبلور فضایی آن‌ها بوده است. اینکه شهر را در راستای تجاری سازی و بیلبردهای تبلیغاتی گذاشتن، و شبیه یک مجتمع تجاری درآوردن، قرار دهیم قریب به یقین از زیبایی سازی شهری دوری کرده‌ایم و سلب آسایش شهری را موجب می‌شویم. نادیده گرفتن فضای گردشگری در شهرها که نقش فعال و موثری در ارتقاء ساختار اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی در راستای توسعه بازی می‌کند، خود می‌تواند زنگ خطری برای برنامه ریزان شهری باشد. نگاه فنی و تخصصی داشتن در

طرح‌های شهری علی‌رغم مزایا و منفعت‌هایی که دارد با نادیده گرفتن مشارکت مردمی که مستقیماً از نوسازی طرح‌های شهری تأثیر می‌پذیرند و بدون در نظر گرفتن احساسات عواطف ساکنان محله‌های مسکونی، بیشتر حالت یک ابزار ساختاری در راستای ایجاد یک سیستم شهری خطی و تجویزی برای یکسان‌سازی و همانندی آن‌ها در پی خواهد داشت. تعریف کردن استانداردهای مشخص و تخطی از آنها، سبب نادیده گرفتن فضاهای گردشگری در طرح‌های شهری خواهد شد. ایجاد محیط شهری مطلوب و مأنوس از سوی برنامه‌ریزان متخصص شهری هرچند از جهاتی به بهبود کنترل و پاسداشت شهری کمک نموده، اما سد راه فضای گردشگری شهری شده است. نگاه فن‌سالارانه در طرح‌های شهری ناشی از تغییرات عمده اخیر از جمله فرایند جهانی شدن، فرایند عام سرمایه‌داری جهانی، جغرافیای کالبدی و مکتب فضایی، ارتباطات و وسایل ارتباطی، نوگرایی و سبک معماری و به تبع آن معماران مدرنیست، گسترش تکنولوژی و اصالت عقلانیت فنی، تولید انبوه و کالایی کردن فضای شهری است. با نگاه به این عوامل پیش‌بین می‌توان به مغفول ماندن فضاهای گردشگری در طرح‌های شهری پی برد. جایی که بیشتر محصول و خلق یک تنوکرات رنگ و بوی اقتصادی به خود می‌گیرد و با نادیده گرفتن عوامل انسانی و اجتماعی شهر را به یک واحد تعریف شده تجاری-سیستمی سوق می‌دهد. گسترش گردشگری بنا به اهمیت پیچیده و چند بعدی خود با اثرات گوناگون مثبت و منفی و نتایج متعارض همراه است. بنابراین به مطالعه و ارزیابی همه جانبه نیاز دارد. در حال حاضر وظایف برنامه‌ریزی مدیریت توسعه‌ی گردشگری در کشور در سطح‌های گوناگون محلی، ملی و فراملی بر عهده نهادهای مختلفی است که هر یک دارای ساختار بخشی‌اند و از این نظر اقدامات آن فاقد هماهنگی و همکاری لازم است. با توجه به نبود یک رویکرد جامع و مدیریت یکپارچه در سیاست‌های کلان توسعه گردشگری در کشور می‌توان گفت که هنوز جایگاه گردشگری شهری در نظام برنامه‌ریزی و طرح‌های توسعه شهری به درستی تعریف و تبیین نشده است. این نقص را می‌توان در اجرای این طرح‌ها با یک مقایسه با اجرای آن‌ها در کشورهای مختلف مشاهده نمود. بررسی‌های مختلف در مورد طرح‌های توسعه شهری به خصوص طرح‌های جامع نشان می‌دهد که گرچه در تمامی شهرها، اجزایی از طرح‌ها به خصوص شبکه معابر پیشنهادی به اجرا در آمده‌اند ولی به لحاظ عدم اتخاذ سیاست‌های اجرایی مشخص و نبود دستگاه هماهنگ‌کننده و سازمان‌یافته، تحقق برنامه‌ریزی‌های دقیق و طرح‌ریزی از پیش‌اندیشیده با موفقیت لازم همراه نبوده است و به ندرت مطرح بوده است. عدم توجه به اجرا در برنامه‌ریزی‌ها عاملی است تا طرح‌ها را غیر ایده‌آلی، مجرد و در نهایت غیر واقعی نماید. یکی از نواقص و کمبودهای اساسی طرح‌های توسعه شهری، جدایی میان روند تهیه طرح‌ها و روند اجرایی آن‌ها است به نحوی که به طور معمول مسئولیت تهیه طرح‌ها و مسئولیت اجرای آن به عهده دو نهاد متفاوت و جدا از هم واگذار می‌شود. با توجه به نتایج مطالعه حاضر می‌توان گفت که یکی از دلایل عدم رشد صنعت گردشگری شهری، نبود پیوند میان ظرفیت‌ها و توانمندی‌های گردشگری شهری و طرح‌های توسعه شهری می‌باشد. نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان یک مبنای تجربی در سطح کلان برای پیوند این دو مقوله مورد استناد قرار بگیرد و منجر به باز توزیع بهتر گردشگران به مقاصد دوم گردشگری کشور شود. در این راستا مقاله حاضر با نگاه تازه به طرح‌های توسعه شهری در پی بازنگری جدید در این طرح‌ها و ساختار گردشگر محور آن‌ها با اضافه نمودن سرفصلی بنام گردشگری می‌باشد. با توجه به مباحث بیان شده در حوزه گردشگری شهری، باید بیان کرد که این صنعت نوپای توریستی در حوزه مدیریت اجرایی شهرها با تأکید بر برنامه‌ریزی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ساختار کلانشهری ایران و بخصوص کلانشهر تبریز باید یکی از سرلوحه‌های فعالیت‌های عمده دستگاه‌های متولی گردشگری شهری در هر زمان و هر دولتی باشد، همچنین تأکید بر توسعه عمران شهری و گردشگری در کلانشهرها و نوسازی بافت‌های تاریخی و گردشگری مناطق توریسم شهری باید در دستور العمل دولت و شهرداری کلانشهرهای جامعه ما قرار گیرد. احداث و بازسازی فضاهای تفریحی در حوزه گردشگری شهری داخل و خارج شهر (حومه) همراه با ارائه تسهیلات مناسب به بخش خصوصی و دولتی در رشد این صنعت شهری کمک شایانی به توسعه پایدار شهری و محلی و منطقه‌ای می‌کند. رقابت در جهت رشد برپایی فرصت‌های گردشگری شهری در راستای توسعه مندی گردشگری شهری باید دستور العمل مدیریت اجرایی شهرها قرار گیرد. توجه به ارائه

نیازهای متنوع (اجتماعی- فرهنگی- خدماتی- حمل و نقل- استراحتگاهی- تفریحی- اطلاعاتی و...) برای توریسم شهری در کنار تقویت مشارکت بخش‌های خصوصی و شهروندان در رفع این نیازها کمک شایانی به توسعه صنعت مذکور در کلانشهرهای جامعه ما می‌تواند بکند. همچنین ایجاد بسترهای آمایشی مختلف در حوزه گردشگری شهری، وجود تسهیلات مناسب (هتلها- هتل آپارتمانها- میهمانسراها- غذاخوری‌ها- فست فودها- حمل و نقل داخلی و خارجی در شهر و...) با توجه به درآمد گردشگر، باید مورد اهمیت و برنامه ریزی قرار گیرد. وجود تبلیغ داخلی و خارجی در حوزه معرفی توریسم شهری هر کلانشهر، بسط مراکز فرهنگی، فرهنگسراها، پویایی گردشگری شهری، تربیت نیروی متخصص در این حوزه، رشد و اهمیت به پژوهش‌های متنوع در حوزه گردشگری از جمله گردشگری شهری در کلانشهر تبریز، تغییر نگرش مسئولان و شهروندان نسبت به جذب گردشگران شهری، ارائه رفتارهای مناسب با این میهمانان، کنترل ترافیک، آلودگی هوا، تخریب محیط زیست، هماهنگی بین دستگاه‌های متولی گردشگری در شهر و جلوگیری از انداختن تقصیر به گردن دیگر نهاد گردشگری در شهر و تیره نمودن دستگاه خود، توجه به پروسه فرایند اطلاعاتی به گردشگران شهری، طراحی تبلیغاتی، اینترنتی در حوزه بسط پایداری گردشگری شهری، ارائه آداب و رسوم محلی، موسیقی سنتی و محلی، پوشاک بومی و... می‌تواند از مهمترین عوامل توسعه پایدار راهکارهای گردشگری شهری در ایران از جمله کلانشهرهای گردش پذیر شهری ایران باشد. بر این اساس راهکارها و برنامه‌های ذیل قابل مطالعه است.

راهکارها و پیشنهادات

- ۱- تأکید بر برنامه ریزی اجتماعی- اقتصادی- فرهنگی- خدماتی به گردشگران شهری به صورت مستمر نه فقط در زمان‌های خاص از سال، با همکاری بخش‌های مختلف مدیریت اجرایی شهر و میراث فرهنگی شهرها و کلانشهرها.
- ۲- تأکید بر توسعه عمران شهری و ایجاد خیز در جهت نوسازی بافت فرسوده شهر و حوزه گردشگری شهری، همراه با مشارکت بخش خصوصی، دولتی، حکومتی، و ارائه تسهیلات بسیار مناسب به افراد مشارکت کننده در توسعه این حوزه پایدار شهری.
- ۳- تأسیس و بازسازی مجموعه‌های گردشگری، تفریحی در حوزه شهر و حومه شهر با مشارکت بخش خصوصی و حکومتی یا دولتی.
- ۴- رقابت مدیریت اجرایی در کلانشهر تبریز، در جهت برپایی نمایشگاه‌های متنوع، همایش‌های ملی و بین‌المللی و منطقه‌ای و استفاده از فرصت‌های مناسب در زمان این فعالیت‌ها برای معرفی جاذبه‌های گردشگری شهری.
- ۵- ارائه نیازمندی‌های متنوع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، خدماتی به گردشگران در قالب شیوه‌های متنوع اطلاع رسانی.
- ۶- تقویت مشارکت بخش خصوصی و شهروندان در جهت رشد بخش‌های مختلف گردشگری شهری و جلوگیری از عدم انحصاری بودن این بخش‌ها در دست نهادهای حکومتی.
- ۷- ایجاد بسترهای آمایشی مختلف در جهت توسعه پایدار گردشگری شهری، با توجه به حمایت‌های همه جانبه مدیریت گردشگری شهری.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Ahmadi, M. S., Rahnamayi, M. T., & Alikabari, I. (2021). Explaining the effect of technocratic perspectives in urban development plans on tourism using the three-sustainability method (Case study: Kermanshah Province). *Tourism Management Studies*, 16(53), 1-31.
- Ahmadzadeh, H., & Pourhamrah, K. (2022). Evaluating the relationship between tourism development, economic sustainability, and municipal and citizen income (Case study: Tabriz metropolis). *Urban Economics and Planning*, 3(4), 38-51.
- Al-Alwani, M., & Al-Fatlawi, A. M. (2023). Urban heritage redevelopment model within historic center of Hilla, Iraq. *International Journal of Sustainable Building Technology and Urban Development*, 14(2), 247-259. <https://doi.org/10.22712/susb.20230019>
- Al-Reza Amiri, S., Habib, F., & Zabihy, H. (2020). Identifying and prioritizing city identity criteria based on the initial and secondary mental image of tourists (Case study: Babolsar). *Tourism and Development*, 9(4), 185-198.
- Avar Mohammadi, M., Mogholi, M., & Afifi, M. E. (2021). Investigating the role of urban development plans in the tourism development of Lamzan city. *Geographical Space of Tourism*, 11(41), 77-89.
- Chandra, A., & Sinha, V. (2023). The Role of Urban Planning in Preserving Cultural Heritage and Enhancing Tourism: A Case Study of Gwalior. *International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)*, 5(4), 1-7. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2023.v05i04.5994>
- Cocola-Gant, A., & Gago, A. (2021). Airbnb, buy-to-let investment and tourism-driven displacement: A case study in Lisbon. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 53, 1671-1688. <https://doi.org/10.1177/0308518X19869012>
- Doborjeh, Z., Hemmington, N., Doborjeh, M., & Kasabov, N. (2022). Artificial intelligence: a systematic review of methods and applications in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34, 1154-1176. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2021-0767>
- Fakhimzadeh, H., Sarvari, H., Mahdiniya, M. H., & Mahmoudzadeh Washan, M. (2024). Application of structural equation modeling in explaining the relationship between urban development plans and urban branding from the perspective of tourists (Case study: Birjand). *Applied Geographic Sciences Research*, 24(72), 189-207.
- Farhadi Balghor, J., & Tavangar, M. (2022). The effects of urban development plans on the destruction of valuable places in the pilgrimage-tourism city of Mashhad. *Khorasan-e Bozorg Research Journal*, 13(46), 71-84.
- Fernandes, J., Chamusca, P., Pinto, J., Tenreiro, J., & Figueiredo, P. (2023). Urban Rehabilitation and Tourism: Lessons from Porto (2010-2020). *Sustainability*, 15(18), 6581. <https://doi.org/10.3390/su15086581>
- Kurniati, R., Kurniawati, W., Ristanti, N., & Syahri, E. K. (2023). Strategies for Sustainable Urban Tourism in Kampoeng Batik, Semarang, Indonesia. *ISVS e-journal*, 1(10), 1-23.
- Mandić, A., & Kennell, J. (2021). Smart governance for heritage tourism destinations: Contextual factors and destination management organization perspectives. *Tourism Management Perspectives*, 39, 2. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100862>
- Rezai Moghadam, A., Moshakini, A., & Rukn al-Din Eftekhari, A. R. (2019). Prioritizing stakeholders in religious tourism in Mashhad metropolis. *Urban Tourism Journal*, 6(4), 129-143.
- Saaty, L., & De Paola, P. (2017). Rethinking Design and Urban Planning for the Cities of the Future. *Buildings*, 7(3), 1-17. <https://doi.org/10.3390/buildings7030076>
- Safari, A., & Azizi, Z. (2020). Potentials and barriers to the physical development of Roudbar city with a remote sensing and GIS approach. *Environmental Science and Technology*, 22(10), 225-235.

- Tan, J., Wang, K., Gan, C., & Ma, X. (2023). The Impacts of Tourism Development on Urban-Rural Integration: An Empirical Study Undertaken in the Yangtze River Delta Region. *Land, 12*, 1365. <https://doi.org/10.3390/land12071365>
- Wang, X., Chen, X., & Gu, Z. (2024). Online Information Reviews to Boost Tourism in the B&B Industry to Reveal the Truth and Nexus. *Information, 15*, 103. <https://doi.org/10.3390/info15020103>
- Zarei, R. (2023). Analyzing and evaluating key components in creating sustainable health tourism in Tehran using the Padin model. *Quarterly Journal of Tourism Management Studies, 18*(64), 61-102.
- Zeynali Azim, A. (2022). Analyzing place attachment in Tabriz using the smart city scale during the COVID-19 pandemic. *Urban Planning Geography Research, 10*(3), 65-80.
- Zeynali Azim, A. (2022). Measuring the factors affecting the formation of smart cities in the geographical space of Tabriz. *Political Spatial Planning, 4*(3), 235-253.